

Ur Mikael Börjesson, et al. (eds.),
*Fältanteckningar. Utbildnings- och
kultursociologiska texter tillägnade
Donald Broady*, Skeptronserien, SEC,
Uppsala universitet, 2006, 435p.

Om ordet värdegrund

Ulf P. Lundgren

Hur ord uppstår kan man inte så noga veta. Det är sällan man formar eller fångar ett ord som blir till allmän egendom. Ordet värdegrund har blivit det.

Ordet värdegrund ger 276 000 träffar på Google. Det finns värdegrundsprojekt och centra för värdegrundsfrågor. Och det har sagts mig att det finns en professur riktad mot studier av värdegrund. Förra året fick jag en liten skrift som redogjorde för försvarets värdegrund. Ordet kanske fanns före 1992 men var inget allmänt ord och mig veterligen använde jag ordet första gången en sen kväll i början av år 1992.

Den 14 februari 1991 bemyndigade regeringen dåvarande statsrådet Göran Persson att tillsätta en kommitté för att utarbeta förslag till mål och riktlinjer för barnomsorgen och det offentliga skolväsendet.¹ En kommitté tillsattes i februari 1991. Kommittén, för vilken jag blev ordförande, omfattade nio ledamöter. Den 19 december samma år fick kommittén nya direktiv av statsrådet Beatrice Ask.² Förändringar gjordes av uppdraget, bland annat omfattades inte längre barnomsorgen. Kommitténs sammansättning ändrades men ordföranden kvarstod. Kommittén bestod nu av fyra ledamöter.³ I sekretariatet ingick fem personer.⁴ Till kommittén knöts två referensgrupper. Det var dels den samtidigt pågående betygsberedningen och dels företrädare för centrala intresseorganisationer. Fem

¹ Dir. 1991:9.

² Dir. 1991:117.

³ Departementsrådet Boo Sjögren, departementsrådet Kerstin Thorsie och professor Tor Ragnar Gerholm.

⁴ Huvudsekreterare var dåvarande studierektorn Berit Hörnqvist. I kansliet ingick undervisningsrådet Mats Björnsson, departementssekreteraren Margot Blom, docenten Ingrid Carlgren samt som expert skolchefen Lars-Erik Larson.

experter gav också särskilda underlag,⁵ vilka redovisades som bilagor i slutbetänkandet. Betänkandet överlämnades till regeringen i september 1992.⁶

På sjuttioalet och än tydligare under åttiotalet kom den politiska styrningens dilemma att alltmer diskuteras.⁷ Det fanns många skäl till detta. Grundfrågan handlade om hur välfärdssystemen skulle kunna utvecklas genom ökad produktivitet och effektivitet. Detta krävde en stark politisk styrning, som i stället försvagades. Det politiska landskapet hade förändrats. Majoritetsregeringar hade i flera länder, liksom i Sverige, ersatts av minoritetsregeringar eller koalitionsregeringar. Korporationernas inflytande hade ökat. Allt starkare samhällsinstitutioner befolkade av professionella och specialister var svåra att politiskt styra.

I denna diskussion om samhällsinstitutionernas effektivitet, produktivitet och styrning framträdde två lösningar. En var att privatisera offentliga institutioner och genom skapande av marknader och ökade valmöjligheter få en konkurrens mellan olika aktörer. Den andra innebar att decentralisera, att flytta besluten nära kärnverksamheten.

Den alltmer ökade globaliseringen tog sig uttryck inom utbildningspolitiken i en ökad tilltro till utbildning som konkurrensmedel. I England genomfördes under Margret Thatchers regeringsperiod på åttiotalet en rad reformer i syfte att tillskapa valmöjligheter och därmed en konkurrenssituation. I USA tillsattes en utredningsgrupp med dåvarande guvernören i Arkansas, Bill Clinton, som ordförande. Genom att bestämma ”standards”, det vill säga en form av målpreciseringar eller kravspecifikationer på vilka resultat skolan skulle uppnå kom en form av konkurrens att skapas. För att öka effektivitet och produktivitet blev det viktigt att skolors resultat kunde jämföras och därmed att den enskilda skolan konkurrensutsattes. Detta tänkande fick ett genomslag i Sverige framförallt under början av tjugohundralet, men tog sig delvis andra uttrycksformer än i England och USA.

Under åttiotalet höjdes röster för införande av en ekonomisk styrning som skulle möjliggöra val av skola. Bland annat fördes tanken fram på ett voucher-system.

Decentralisering som ett medel för att vitalisera styrningen men också som ett mål i sig var centralt under sjuttioalet. I den nya regeringsformen 1974 finns en tydlig markering av kommunalt självstyre. I första kapitlet första paragrafen sägs:

⁵ *Bildningstraditioner och läroplaner* av Donald Broady; *Kommentarer till kursplaneförslag i musik* av Stewe Gårdare och Ralf Sandberg; *Kristen etik och västerländsk humansim* av Anders Piltz; *Språkundervisningen i några europeiska länder* av Bror Andered.

⁶ SOU 1992:94, *Skola för bildning*.

⁷ Jämför Bo Lindensjö & Ulf P Lundgren, *Politisk styrning och utbildningsreformer*, Liber, Stockholm 1986.

All offentlig makt i Sverige utgår från folket. Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse. Den offentliga makten utövas under lagarna.

Regeringskiftet 1976, när socialdemokratin förlorade regeringsmakten och Torbjörn Fälldin tillträdde som statsminister för den borgerliga regeringen, innebar att en rad reformer riktade mot en decentralisering. På våren 1979 antog riksdagen riktlinjer för decentralisering av offentliga verksamheter.⁸ Året efter beslutade riksdagen att en rad olika statsbidrag skulle avskaffas och inordnas i skatteutjämningsystemet. Bland annat fördes statsbidraget för byggnadsarbeten inom skolväsendet in i skatteutjämningsystemet.⁹

Hur skolan skulle decentraliseras och hur ansvaret mellan stat och kommun skulle fördelas var en av huvuduppgifterna för den så kallade SSK-utredningen (Skola, Stat, Kommun). Slutbetänkandet gavs namnet: ”*Skolan. En ändrad ansvarsfördelning*”.¹⁰ Samma år tillsattes en utredning (Skoladministrativa kommittén) för att utreda den statliga skoladministrationen.¹¹ Decentraliseringen av skolväsendet hade alltså inletts. Frågan gällde om ytterligare ett steg skulle tas. Sett i ett internationellt perspektiv kom reformer under åttiotalet att i många länder riktas mot en decentralisering. Som Sharpe uttrycker det, ”*decentralisering är den stora resonansbotten för den nuvarande politiken*”.¹² Världsbanken kom under nittioalet att driva decentraliseringsreformer som villkor för lån.¹³

I budgetpropositionen 1986 presenterades riktlinjer och principer för en fortsatt decentralisering av skolväsendet.¹⁴ Ansvarsfördelningen skulle göras tydligare, liksom den politiska styrningen av skolan. Detta skulle ske genom att en beredning tillsattes – styrningsberedningen.¹⁵ Beredningen tog i ett första steg fram ett underlag.¹⁶ I detta underlag gavs definitioner av centrala begrepp, en beskrivning och analys av det rådande styrsystemets framväxt, en översikt av forskning samt en principanalys av den ekonomiska styrningen.

⁸ Beslutet hade förgåtts av bl.a. Decentraliseringsutredningen och Kommunaldemokratiutredningen.

⁹ Prop. 1979/80, *Kommunalekonomiska frågor*, Utbildningsdepartementet, Stockholm 1980.

¹⁰ SOU 1978:65, *Skolan. En ändrad ansvarsfördelning*, Utbildningsdepartementet, Stockholm 1978.

¹¹ SOU 1980:5, *Förenklad skoladministration*, Utbildningsdepartementet, Stockholm 1980.

¹² L. J. Sharpe (ed), *Decentralist Trends in Western Democracies*, Sage, London 1979, p. 1. (vår översättning). Jämför Weiler, H. N. ”Decentralisation in educational governance. An exercise in contradiction? I Granheim, M, Kogan, K. & Lundgren, U. P. (eds.) *Evaluation as Policy Making*, Jessica Kingsley Publishers, London 1990.

¹³ Se till exempel *Expanding opportunities and Building Competence for Young People. A New Agenda for Secondary Education*, The World Bank, Washington 2005.

¹⁴ Prop. 1985/86: 100, Bilaga 10, pp. 47–49.

¹⁵ Kommittédirektiv 1987:16, Utbildningsdepartementet, Stockholm 1987.

¹⁶ L. Du Rietz, U. P. Lundgren, & O. Wennås, *Ansvarsfördelning och styrning på skolområdet*, Allmänna förlaget, Stockholm 1987. (DsU 1987:1).

I betänkandet¹⁷ angavs riktlinjer och principer för hur en decentralisering av skolväsendet skall utformas. Sammanfattningsvis innebär den modell för styrningen av skolan som beredningen föreslår såväl ökade förutsättningar för att de nationella målen skall slå igenom som förenkling och decentralisering genom

- ett ökat lokalt ansvar för skolan,
- en utveckling från regelstyrning mot målstyrning med färre regler och tydligare mål,
- en mer medveten utvärdering,
- en stärkt lokal skolledning,
- en bättre information om skolans mål samt förstärkta fortbildningsinsatser,
- en effektivare tillsyn av skolans verksamhet.¹⁸

Statliga medel skulle ges till kommunerna efter vissa fördelningsprinciper, men utan specificerade regler för dess användande. Frågan om hur statsbidraget skulle utformas var den huvudfråga där ledamöterna hade olika uppfattningar. Två av ledamöterna reserverade sig mot statsbidragssystemets konstruktion. De menade att huvudförslaget inte var tillräckligt för att minska centralstyrningen av skolan. Statsbidraget skulle vara elevanknutet och följa eleven till den skola han eller hon valde. Vidare ville de att de grundläggande kunskaperna i grundskolan tydligt skulle framhållas och uttryckas och att en grundskoleexamen skulle införas.²⁰ I de särskilda yttrandena togs också frågan upp om fristående skolor. En särskild utredning krävdes. Det kan vara värt att notera, med tanke på den senare utvecklingen av styrningen, att Vänsterpartiets representant pekade på kontrollen och utvärderingen som grundläggande komponenter i ett målstyrt system.

Utifrån styrningsberedningens förslag lade regeringen fram en proposition.²¹ I stora drag följde propositionen beredningens förslag. För att konkretisera hur statsbidragssystem och styrningen skulle utformas tillsattes inom utbildningsdepartementet av den nyttillträdde skolministern Göran Persson en arbetsgrupp – skolprojektet – med uppdrag att utforma ett förslag till ett nytt finansieringssystem och reglering av nya ansvarsförhållanden. Ett första steg innebar att löne- och anställningsvillkor för lärare överfördes från staten till kommunerna.²²

Ett andra steg var att utforma en modell för hur den politiska styrningen skulle utövas i ett decentraliserat system. Detta skedde i den så kallade ansvarsproposi-

¹⁷ SOU 1988:20, *En förändrad ansvarsfördelning och styrning på skolområdet*, Utbildningsdepartementet, Stockholm 1988.

¹⁸ Ibid., p. 16.

²⁰ Ibid., p. 119.

²¹ Prop. 1988/89:4, *Skolans utveckling och styrning*, Utbildningsdepartementet, Stockholm.

²² Prop. 1989/90:41, *Kommunalt huvudmannaskap för lärare, skolledare, biträdande skolledare och syofunktionärer*, Utbildningsdepartementet, Stockholm.

tionen,²³ i vilken ansvarsfördelningen mellan stat och kommun preciserades för grundskolan, gymnasieskolan och Komvux. I propositionen föreslogs:

- Att staten skall ange mål och riktlinjer.
- I skollagen skall anges de grundläggande målen för utbildningen; grundläggande demokratiska värderingar, aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö.
- Mål och riktlinjer skall anges i läroplaner för de olika skolformerna.
- Läroplanerna skall primärt riktas till lärare och skolledare.
- Kommunerna skall ansvara för att verksamheten genomförs enligt de beslut riksdag och regering fattar.
- Kommunerna skall ha stor frihet att organisera verksamheten och vara skyldiga att använda lärare utbildade för den undervisning som skall bedrivas.
- Kommunerna är skyldiga att ge lärare fortbildning.
- Ett nytt statsbidragssystem införs enligt vilket kommunerna får ett generellt finansiellt stöd. Detta bidrag skall beräknas schablonmässigt enligt olika beräkningsmodeller för de olika skolformerna byggt på kommunernas skiftande strukturella och demografiska villkor och behov.
- Kommunerna skall erbjuda alla barn, ungdomar och vuxna en utbildning inom kommunen och det inte är möjligt i hemkommun skall erbjudan göras efter överenskommelse med annan kommun.
- Ett system för uppföljning och utvärdering skall tillskapas, som skall ge riksdag och regering en samlad bild av skolverksamheten.
- Förändring av den statliga skoladministrationen.

Det var en omfattande och i stora stycken radikal förändring som föreslogs och som senare riksdagen beslöt om.²⁴ Jag skall inte här redogöra för den modellen, bara visa på några punkter som är av betydelse för den fortsatta framställningen.²⁵

I grova drag kan styrmodellen beskrivas som byggd på två pelare. Den ena handlar om styrning med mål. Den andra handlar om styrning genom resultatvärderingen. På nationell nivå skall riksdag och regering styra genom skollag och förordningar utifrån nationell uppföljning, utvärdering och tillsyn. Skolverket skall ansvara för den nationella uppföljningen och utvärderingen. Inom statsförvaltningen arbetades med en treårig cykel i budgetarbetet, vilket innebar att myndigheterna vart tredje år i en fördjupad anslagsframställan skulle ge en bild av verksamheten.

²³ Prop. 1990/91:18, *Ansaret för skolan*, Utbildningsdepartementet, Stockholm.

²⁴ Bet. 1990/91 UbU4, rskr. 1990/91:76.

²⁵ Se vidare Bo Lindensjö & Ulf P. Lundgren, *Utbildningsreformer och politisk styrning*, HLS förlag, Stockholm 2000.

I anslutning till den nya statliga budgetprocessen, som utgår ifrån att en fördjupad prövning av verksamheterna skall göras i treårsperioder, skall också underlag och riktlinjer för utvecklingen på skolområdet tas fram. Sådana riktlinjer anser jag bör presenteras i en utvecklingsplan för skolområdet, som i viktiga delar underställs riksdagen.²⁶

Vart tredje år skulle således en nationell utvecklingsplan presenteras, utifrån den centrala skolmyndighetens bild av skolan, med riktlinjer för den nationella skolutvecklingen. Kommunen skall upprätta en skolplan. Verksamheten skall ges tillräckliga resurser för att utbildningen skall kunna bedrivas i den omfattning som föreskrivs. Huvudmannen skall också ansvara för att verksamheten bedrivs i enlighet med gällande författningsföreskrifter, vad avser innehåll i och riktlinjer för utbildningen. Med andra ord det måste finnas en lokal tillsyn, uppföljning, och utvärdering.

Styrning som en process förutsätter nämligen att resultat hela tiden bedöms och påverkar den fortsatta styrningen. Uppföljning och utvärdering har i detta perspektiv syftet att synliggöra resultat och ge underlag för förändringar. Att synliggöra resultat är inte bara en fråga om att kontrollera hur ansvaret fullföljs, det är också en fråga om hur arbetet skall drivas vidare.²⁷

Den mål- och resultatstyrning som föreslogs och senare godtogs av riksdagen ställde nya och andra krav på hur läroplanerna skulle utformas. Målen kan inte, menar föredragande statsrådet, utformas så att de blir direkt styrande för undervisningen. Det skulle innebära en alltför långt driven detaljstyrning.

Målen skall istället utformas så att de kan konkretiseras och preciseras på lokal nivå. Detta skall ske genom att lärarna tillsammans, t.ex. inom en arbetsenhet, med utgångspunkt i de centrala målen och i kommunens skolplan ställer upp preciserade mål för sin undervisning.²⁸

På den socialdemokratiska partikongressen 1990 annonserade skolminister Göran Persson att Skolöverstyrelsen skulle läggas ned och två nya myndigheter, Statens skolverk och Statens institut för handikappfrågor i skolan, etableras. Beslutet kom överraskande och markerade en radikal förändring av statens roll. Skolöverstyrelsen, tidigare Kungliga Skolöverstyrelsen, var en tung myndighet med 72 år på nacken. I propositionen "Om ansvaret för skolan"²⁹ sägs:

²⁶ Prop. 1990/91: 18, *Ansvar för skolan*, p. 23.

²⁷ *Ibid.*, p. 102.

²⁸ *Ibid.*, p. 100.

²⁹ Prop. 1990/91: 18, *Ansvar för skolan*.

En mål- och resultatorienterad styrning av skolan enligt det förslag som jag tidigare har presenterat kräver en annan statlig skoladministration än dagens. Organisationen är uppbyggd för och anpassad till en detaljstyrd och hårt reglerad skolverksamhet. En stor del av de uppgifter som nu åvilar skolöverstyrelsen försvinner om mina förslag antas.

Statens uppgifter när det gäller skolväsendet rör i huvudsak två områden, utveckling av skolan samt uppföljning, utvärdering och tillsyn av skolans verksamhet. För dessa uppgifter inrättas ett nytt ämbetsverk, skolverket, samtidigt som den regionala organisationen förändras och anpassas till de nya förutsättningarna för skolans styrning³⁰

Tillbaka till början av 1992. Det nya styrsystemet krävde andra styrdokument än tidigare. Dessa nya styrdokument skulle möjliggöra ett ökat lokalt ansvar för skolan men samtidigt vara nationellt styrande för att garantera en nationellt likvärdig skola. Det var också uppenbart att den professionella friheten var en nödvändighet inte bara för ökad effektivitet utan också för att möta kunskaps-tillväxt och nya strukturer för kunskapens ordnande och inte minst nya tekniker för spridande av information och kunskap. Det var också omfattande direktiv som den i februari 1991 tillsatta Läroplanskommittén fick. Och kommittén skulle dessutom se över styrdokumentet för hela skolväsendet. ”*Det är för första gången i svensk skolhistoria möjligt att samordna arbetet med måldokument över alla nivåer.*”³¹

Den andra läroplanskommittén, som tillsattes efter regeringsskiftet 1991, fick nya direktiv.³² Dessa följde till stora delar de tidigare men förändringar i uppdraget gjordes. Den övergripande målsättningen var nu att utveckla Europas bästa skola. Och de etiska frågorna markerades.

Skolans verksamhet är inte och skall inte vara värderingsmässigt neutral. Den bör liksom tidigare bygga på etiska normer, såsom människolivets okränkbarhet, individens frihet, solidaritet med svaga och utsatta, respekt för den enskilda människans särart och integritet och allas lika värde, vilka genom kristen etik och västerländsk humanism har en djup förankring i vårt land.³³

Hur styrdokumentet skulle definieras och förhålla sig till varandra angavs.

Den frågeställning som kommittén stod inför var: Hur konstruera en ny läroplan och en modell för kursplaner som ger ett utrymme för en ”lokal läro-

³⁰ Ibid., p. 108.

³¹ Dir. 1991:9., p. 5.

³² Dir. 1991:117.

³³ Ibid., p. 2.

plan”³⁴ och lokala kursplaner men samtidigt behålla en nationell, likvärd skola? I den proposition³⁵ som las inför en ny läroplan för grundskolan i slutet av sjuttio-talet, det förslag som senare blev Lgr80, sägs:

Det bör vara möjligt att i målen för olika ämnen eller ämnesgrupper ange de väsentliga begrepp som varje elev bör få insikt i liksom de färdigheter han bör tillämpa. Sådana centrala begrepp kan t.ex. inom den samhällsorienterande sektorn vara rättigheter, skyldigheter, makt, tolerans, representativitet. Om målen anger några sådana begrepp blir det betydligt lättare att vid arbetet i enskilda klasser välja stoff av olika slag för att ge eleverna insikt i viktiga sammanhang. Studierna skall således ge insikt i centrala begrepp och sammanhang och därmed bilda grunden för elevens kunskapsutveckling.³⁶

Denna tanke förde kommittén vidare. I motiv och bakgrund till kursplaneförslagen skriver kommittén:

I ett målstyrt system där val av undervisningsinnehåll och metod skall överlämnas till lärare och elever kan inte ämnet definieras genom sitt innehåll i meningen av det stoff eller de moment som skall behandlas. I kursplanerna anges alltså inga huvudmoment. I stället beskrivs ämnets kärna eller karaktär genom exempelvis ämnets centrala begrepp, teorier, frågeställningar, perspektiv, aspekter, kunskapsområden etc. Denna ämnets struktur ser olika ut i olika ämnen och kommer också att beskrivas på skilda sätt. Mål och struktur kan sägas tillsammans definiera ämnet som skolämne”³⁷

Den läroplan som läggs fram fyller de krav kommittén anger för en läroplan.

Sammanfattningsvis kan man säga att kraven på en läroplan är att den skall svara på frågor om vilka värden utbildningen skall vila på och vilken slags kunskap som skall väljas ut för lärande. Den skall ange vilket kulturarv i vid mening som skall överföras från en generation till nästa och hur skolan skall förbereda för en omvärld i förändring. Den skall också klargöra ansvarsfördelningen mellan olika inblandade aktörer och hur ansvaret skall utövas.³⁸

Målen kom att formos som två typer av mål eller grupper av mål. Den första typen var att mål att uppnå. *”Dessa mål uttrycker det som alla elever minst skall ha med sig när de lämnar grundskolan och som det är skolhuvudmannens och skolans ansvar att alla elever får. I målen i kursplanerna utvecklas detta vidare.”*³⁹ Den andra typen av mål var mål att sträva mot *”sådana som skolan skall arbeta mot och sträva efter. De anger inriktningen på skolans arbete. De skall inte sätta tak – inte ange någon högsta nivå – utan ange riktningen för kvalitetsutveckling i sko-*

³⁴ Vid den tidpunkten diskuterades internationellt formadet av ”school-based curricula”.

³⁵ Prop. 1978/79:180, *Läroplan för grundskolan*, Utbildningsdepartementet, Stockholm.

³⁶ Prop. 1978/79:180, p. 68.

³⁷ SOU 1992:94, *Skola för bildning*, p. 175.

³⁸ Ibid., p. 141.

³⁹ Ibid., p. 142.

lan.⁴⁰ Tyvärr kom kommittén att använda beteckningen uppnående- respektive strävansmål, vilket jag samman med Svenska akademien beklagar.

I de tidigare läroplanerna fanns övergripande mål, vilka angav de grundläggande värderingar som skolans arbete skulle vila på. I den nya strukturen för läroplanen var det olyckligt att kalla dessa oförytterliga värden för mål. Istället måste de ses som något ständigt närvarande som i allt skall genomsyra verksamheten. De var en fond eller en grund.

Det var så ordet värdegrund kom till sent en kväll i början av 1992.

Nu gällande läroplaner skall enligt direktiven vara en utgångspunkt för vårt arbete. Dessa läroplaner uppvisar sinsemellan stora skillnader i innehåll och form. Det finns dock en djup samstämmighet i grundläggande värden, i det som svarar mot det vi kallar värdegrund, liksom i övergripande mål och riktlinjer. Det svenska skolväsendet vilar på grundläggande värden som historiskt vuxit fram och fått förankring i vårt land. Våra förslag bygger också på denna grund.⁴¹

Bildligt så vilar mål att sträva mot och mål att uppnå på denna grund. Det var den bilden som vi ritade upp. Och ordet strävan hämtade jag från Viktor Rydberg. Det var från Kantat⁴² jag fick ordet sträva, trodde jag. Jag erinrade mig strofen ”*O mänsklighet du strävar mot ett mål, fördolt för dig*”. Det var en brist i mitt minne visade det sig senare. Strofen lyder istället:

*Ur nattomhöljda tider
emot ett mål, fördolt för dig,
o mänsklighet, du skrider
i sekler fram din ökenstig!*

Verbet sträva fanns inte med, bara i mitt minne. Sträva antyder arbete men också målmedvetenhet. Rydbergs verb skrider hade inte varit ett bra underlag för det begrepp vi ville täcka med orden mål att sträva mot.

Ordet värdegrund kom att alltmer användas, vilket vi inte kunde förutse när vi förde in det i läroplanen. Det som i värdegrunden till en början kom att väcka debatt var det stycke som tog upp kristen etik och västerländsk humanism. I Läroplanskommitténs förslag står:

Människolivets okränkbarhet, individens frihet, solidaritet med svaga och utsatta samt alla människors lika värde utgör kärnan i de värden skolan skall gestalta och förmedla. Tillsammans med aktningen för varje människas egenvärde och respekten för det levande, utgör de den etiska grunden för skolans arbete. Det är värden som bland annat genom kristen etik och västerländsk humanism har en djup förankring i vårt land.⁴³

Stycket fick i den fastställda läroplanen följande lydelse:

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Kantat vid jubelfest-promotionen i Uppsala den 6 september 1877.

⁴³ SOU 1992:94, *Skola för bildning*, p. 147.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.⁴⁴

Denna formulering kom att diskuteras då det i första beslutet uttrycket ”förvaltas” hade använts, alltså i presens, vilket naturligtvis var betydligt starkare. Huruvida det hade blivit ett tryckfel lämnar jag öppet.

Varför får ett ord som värdegrund ett sådant genomslag? Det är en lång historia jag berättat som en bakgrund till ett svar på varför ordet kom till. Det begrepp vi ville sätta ord på handlade om grunderna för skolans värderingar på vilka målen skulle vila. Med tiden kom vissa betydelseglidningar till. I stort förefaller dock själva denotationen vara kvar.

Svaret på frågan är att ordet kom till under en tid då etiska frågor och värden var i fokus i det offentliga samtalet. Illustrationen av hur kristen etik och västerländsk humanism till en början blev det som fokuserades i värdegrunden är ett exempel på en begynnande etisk diskussion där olika grupper ville bestämma vilken etik som skulle gälla.

Den utbildningspolitik som kom att utvecklas från nittioalet och framåt kom också att alltmer fokusera kontroll och ordning och moral. Mål- och resultatstyrningen blev alltmer en resultatstyrning riktad mot kontroll. Den aktiva skolpolitik som varit kännetecknande för svensk och nordisk utbildningspolitik har allt mer omformats mot en reaktiv politik, vilken naturligtvis speglar ett ändrat samhällsklimat. Skolan är på gott och ont som ett lackmuspapper.

När folkskolan blev obligatorisk i kommunerna 1842 kom den till för att stärka moralen. Gud och Fosterlandet var det som skulle fruktas och hedras. Det går inte att jämföra dagens skolförändringar med tidigare reformer. Ändå, det finns ett drag som känns igen.

Det verkar som om antalet idéer är begränsade. En del somnar in och tystnar. Så ändras förutsättningarna och så vaknar de till liv får nya namn och företrädare. Med tiden somnar de in igen. Vad kommer att ersätta dagens uppfattning om att bildning erhålls genom kontroll?

⁴⁴ SKOLFS 1994:1.